
גמלאות – פעילות ומגמות

3

הבטחת הכנסה

חוק הבטחת הכנסה נועד להקנות רשת ביטחון אחרונה למשפחות שאין להן הכנסות מעבודה או ממקורות אחרים או שהן בעלות הכנסות מועטות. החוק, שנכנס לתוקפו ב-1982, שילב במסגרת אחידה את תמיכות הסעד ששילם בעבר משרד העבודה והרווחה ואת תשלומי ההטבה הסוציאלית ששילם הביטוח הלאומי לקשישים ולשאיירים. התשלומים ממומנים על-ידי אוצר המדינה.

תנאי הזכאות לגמלה

הגמלה להבטחת הכנסה מיועדת לתושבי ישראל בני 20 ויותר, החסרים מקור קיום או שהכנסתם אינה מגיעה לרמה המוגדרת בחוק, והיא משולמת למשפחה (יחידים או זוגות, עם או בלי ילדים). בדרך כלל, על תובעת/ת הגמלה ובן/בת זוגו (אם יש) לחפש עבודה באמצעות שירות התעסוקה, כלומר לעמוד במבחן תעסוקה, אלא אם כן החוק פוטר אותם מכך.

סכום הגמלה נקבע באחוזים מה**סכום הבסיסי**¹ בהתאם להרכב המשפחה ומספר הילדים. למשפחות עם ילדים משולמות תוספות בעבור ילד אחד או שני ילדים ויותר – עם הגמלה להבטחת הכנסה, ובעבור שלושה ילדים או ארבעה ילדים ויותר – עם קצבת ילדים.

שיעורי הגמלה עולים בגיל 55 עד גיל הפרישה. מי שהגיע לגיל פרישה ומי שמקבל קצבת אזרח ותיק, שאיירים או תלויים לפי חוק הביטוח הלאומי, הגמלה משולמת לו לפי קבוצות גיל (ראו בפרק אזרח ותיק ושאיירים).

בשנת 2017 המשיכה הירידה הניכרת במספר המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה ומספרן הגיע לכ-84 אלף בממוצע לחודש – ירידה של 8% לעומת 2016. בהתחשב בגידול הטבעי באוכלוסייה (של כ-1.8% מדי שנה) הירידה הריאלית גבוהה אף יותר.

שינויי חקיקה

- בינואר 2017 השתנה מבחן הכנסה של הורים עצמאים (משפחות חד-הוריות), המקבלים גמלה להבטחת הכנסה. שיעור הקיזוז להכנסות מעבודה מעבר לסכום שאינו מובא בחשבון ירד מ-60% ל-25% לשכר ברוטו עד 3,270 ש"ח. מעבר לסכום זה נשאר שיעור הקיזוז 60%. התוכנית מופעלת כהוראת שעה למשך שנתיים, כדי לבחון את השפעת שינוי המדיניות על שיעור התעסוקה וההכנסה בקרב משפחות חד-הוריות. הורים עצמאים הזכאים לגמלה להבטחת הכנסה יכולים לקבל מענק עבודה מרשות המיסים רק אם

1 ראו הערה 18 בפרק 1.

התוספת לקצבה כתוצאה משינוי זה נמוכה ממענק עבודה. ההפרש ישולם במענק העבודה על ידי רשויות המס.

- מיוני 2017 נשים נפגעות אלימות השוהות במקלטים יותר מ-30 ימים (ובלבד שהן תושבות ישראל) תיבחן זכאותן לגמלה ללא קשר לזכאות קודמת להבטחת הכנסה לפני שנכנסו למקלט.

שינויי חקיקה נוספים בחוק הבטחת הכנסה הנוגעים למקבלי קצבאות בגיל הפרישה מפורטים בפרק אזרח ותיק ושאינים.

מקבלי הגמלה במהלך השנים

התקופה שמיוני 2003 עד דצמבר 2008 אופיינה במגמה של ירידה רצופה במספר המקבלים גמלה להבטחת הכנסה. תחילתה של מגמה זו ביישום החקיקה המחמירה ביוני 2003², והמשכה נבע מההשפעה המתמשכת של הקטנת ההכנסה המרבית המזכה בגמלה ומהשיפור במצב התעסוקה במשך בשנים 2004–2007 ומחצית 2008. הפעלתם של מרכזי התעסוקה במסגרת תוכנית מהל"ב באוגוסט 2005 ואורות לתעסוקה באוגוסט 2007 האיצה את המגמה.

ב-2009 חל מפנה: מספר המשפחות המקבלות גמלה עלה בתחילת השנה עד המחצית השנייה של השנה, כנראה בשל המשבר הכלכלי והעלייה בשיעור האבטלה באותה שנה (לוח 1). ב-2010 התחדשה הירידה במספר המקבלים, וחוף מעלייה חד-פעמית ב-2013, שנבעה בין היתר מהרחבת הזכאות גם לבעלי רכב, המשיכה הירידה, שהתעצמה ב-2015 ושוב ב-2016 וב-2017.

לוח 1: המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה לפי ותק בארץ* (ממוצע לחודש). 2008-2017

מועד	סך הכל		ותיקים		עולים	
	מספר מוחלט	שיעור השינוי	מספר מוחלט	שיעור השינוי	מספר מוחלט	שיעור השינוי
2008	111,808	-7.0	78,011	-5.4	33,798	-10.4
2009	111,765	-0.04	79,461	1.9	32,304	-4.4
2010	109,407	-2.1	79,102	-0.5	30,304	-6.2
2011	105,292	-3.8	77,443	-2.1	27,849	-8.1
2012	103,766	-1.4	77,945	0.6	25,821	-7.3
2013	104,399	0.6	80,084	2.7	24,315	-5.8
2014	102,993	-1.3	80,262	0.2	22,731	-6.5
2015	98,347	-4.5	77,316	-3.7	20,982	-7.7
2016	90,934	-7.5	71,754	-7.2	19,181	-8.6
2017	83,626	-8.0	66,013	-8.0	17,614	-8.2

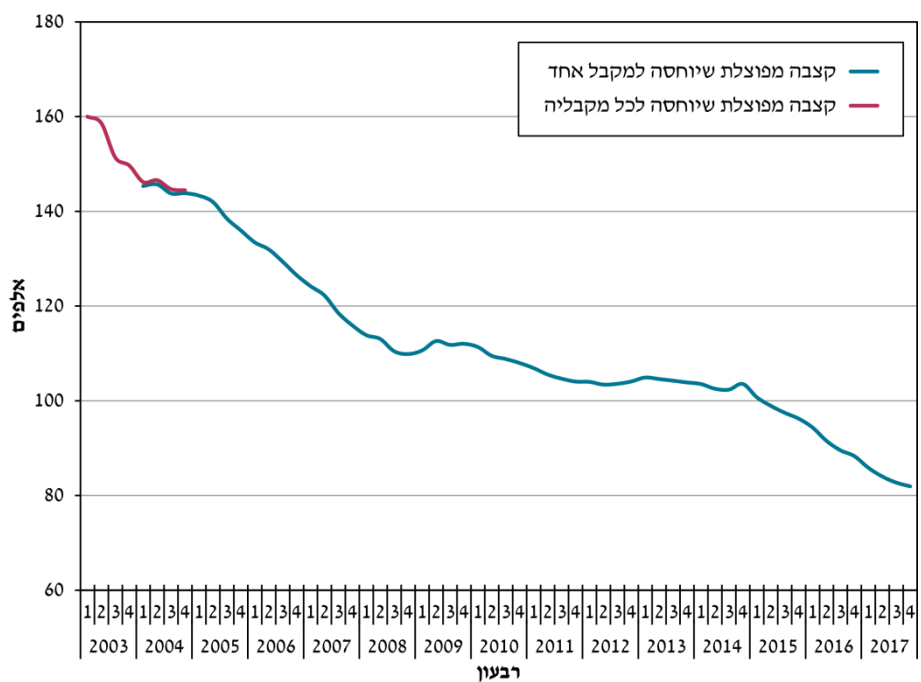
* הוותק נקבע על-פי ותק תובע הגמלה.

הבטחת הכנסה

ב-2017 היה מספר המשפחות הממוצע הזכאיות לגמלה הנמוך מ-1996, בין היתר בגלל העלייה בשיעורי התעסוקה בשנים האחרונות, הירידה בשיעור העולים בקרב מקבלי הגמלה (ראו להלן) והשחיקה ברמת הגמלה.

מניתוח לפי רבעונים עולה, שבשלושת הרבעונים הראשונים של 2014 ירד מספר המשפחות המקבלות גמלה אך עלה ברבעון האחרון (בעקבות עיצומים בשירות התעסוקה²) והוסיף לרדת במהלך כל 2015. הירידה נבעה בחלקה בשל העלייה הטכנית במספר המשפחות בסוף 2014 (עקב העיצומים), אך גם כך הואצה הירידה ב-2015 (תרשים 1). ב-2016 התעצמה הירידה והמשיכה כך גם במהלך כל 2017, בשיעור 8% – הגבוה ביותר מ-2006. מאז 2013 ירד מספר מקבלי הגמלה בשיעור מצטבר של כ-20%.

תרשים 1: המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה לפי רבעון (אלפים). 2017-2003

[נתוני התרשים מופיעים בנספח בסוף קובץ זה](#)

בחירת המשפחות המקבלות גמלה לפי הוותק בארץ (הנקבע לפי תובע הגמלה) מעלה כי ב-2009, לצד הירידה הרציפה אך מתמתנת במספר משפחות העולים, עלה לראשונה מ-2004 מספר משפחות הוותיקים (לוח 1). ב-2010 השתנתה שוב המגמה – מספר משפחות הוותיקים ירד והסתמנה האצה בירידה במספר משפחות העולים בהשוואה ל-2009. ב-2010-2011 נמשכה מגמת הירידה הן של משפחות הוותיקים והן של משפחות העולים, אך זו נבעה ברובה מירידה

במספר משפחות העולים המקבלות גמלה. לעומת זאת, ב-2012 ו-2014 עלה מספר משפחות הוותיקים המקבלות גמלה (ב-2.7% וב-0.2% בהתאמה), כך שמגמת הירידה בכלל המשפחות הזכאיות לגמלה נובעת מירידה במספר משפחות העולים שמותנה עקב העלייה במשפחות הוותיקים. ב-2015 וב-2016 מספר משפחות הוותיקים ירד (בשיעור של 3.7%-ו-7.2% בהתאמה) והתחזקה הירידה במספר משפחות העולים ב-7.7%-ו-8.6% בהתאמה – מצב שגרם להאצת הירידה במספר המקבלים. ב-2017 הירידה בקרב הוותיקים התחזקה ואילו בקרב העולים התמתנה. לראשונה שיעור הירידה בקרב הוותיקים והעולים היה דומה – 8%-ו-8.2% בהתאמה. מאז 2013 ירד מספר העולים המקבלים את הגמלה בשיעור מצטבר של כ-30%. בקרב הוותיקים הירידה היתה מתונה יותר – כ-17%.

מקבלי הגמלה – מאפיינים

■ הרכב משפחה ו-ותק בארץ

הירידה שהסתמנה במספר המקבלים גמלה מאמצע 2003, מועד השינוי הגדול בגובה הגמלה והחמרת תנאי הזכאות, לוותה גם בשינוי ההרכב המשפחתי של המקבלים: מספרם של המשפחות שבראשן הורה עצמאי (חד-הוריות) ושל זוגות עם ילדים ירד ושל היחידים גדל. נוסף על השפעתם של שינויי החקיקה מ-2003 ואילך, ייתכן כי השינוי בהרכב המשפחה נבע גם מהעדר הזדמנויות תעסוקה שוות לכל, למרות הצמיחה במשק. נציג להלן כמה נתונים הממחישים את השינויים שחלו בהרכב המקבלים בעקבות שינויי החקיקה⁴ (לוח 2):

- חלקן של המשפחות שבראשן הורה עצמאי ירד בהדרגה, מ-33.2% בתחילת 2003 ל-24.3% ב-2014, אך מאז עלה במעט והגיע ל-25.1% ב-2016. ב-2017 עלה חלקן בשיעור גבוה יותר והגיע ל-26.7%.
- חלקם של הזוגות עם ילדים ירד, מ-24.4% ב-2003 ל-21% ב-2010, ומאז ועד 2016 נע בטווח המצומצם של 20.8%-21.8%. ב-2017 ירד חלקם עוד והגיע ל-19.2%.
- במקביל לירידה בשיעור המשפחות עם ילדים ב-2003-2012, עלה חלקם של היחידים עלייה ניכרת – מ-36.5% ב-2003 ל-46.7% ב-2012, ובחמש השנים האחרונות ירד במתירות עד 45.1% ב-2017.
- חלקם הקטן למדי של הזוגות ללא ילדים גדל בהדרגה מ-5.9% ב-2003 עד 9.0% ב-2017.

שינויי החקיקה, שפגעו בעיקר במשפחות עם ילדים, הובילו לירידה חדה בשיעורן של משפחות אלה בקרב מקבלי הגמלה מ-2003 עד אמצע 2005, ירידה מתונה עד 2012 והתייצבות עד 2015, ושוב ירידה ב-2016. אך ב-2017 עלה שיעורן של המשפחות שבראשן הורה עצמאי, כנראה עקב השינוי באופן שבו ההכנסות מעבודה מנוכות מגמלתן (ראו שינויי חקיקה). בין היחידים עם ילדים יש מעטים שאינם זכאים לגמלה כהורה עצמאי. ניתוח של מקבלי גמלה להורים עצמאים בלבד מצביע על תוצאה דומה - עלייה בשיעור המקבלים, מ-24.0% ב-2016 ל-25.7% ב-2017. לעומתם, חלקם של הזוגות עם ילדים והיחידים המשיך לרדת.

4 על השינויים בהרכב המשפחה של מקבלי הגמלה בשנים 2004-2007 ראו סקירה שנתית 2008.

הבטחת הכנסה

ותק בארץ: כאמור, ב-2017 חלה ירידה הן בשיעור משפחות הוותיקים והן במשפחות העולים. בקרב שתי הקבוצות עלה שיעורם של היחידים עם ילדים, אך שיעור היחידים ללא ילדים ירד בקרב העולים ונשאר דומה בקרב הוותיקים.

לוח 2: משפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה לפי הרכב משפחה – עולים חדשים לעומת ותיקים (מספרים ואחוזים), 2003, 2014-2017

אחוזים			מספרים			הרכב המשפחה
עולים*	ותיקים	סך הכל	עולים	ותיקים	סך הכל	
ינואר-מארס 2003						
100.0	100.0	100.0	57,812	102,194	160,006	סך הכל
35.2	37.2	36.5	20,331	38,000	58,331	יחיד
47.6	25.1	33.2	27,529	25,662	53,191	יחיד + ילדים
7.6	4.7	5.9	4,398	5,070	9,468	זוג
9.6	32.7	24.4	5,554	33,462	39,016	זוג + ילדים
ממוצע 2014						
100.0	100.0	100.0	22,731	80,262	102,993	סך הכל
53.0	44.0	46.0	12,052	35,327	47,379	יחיד
34.0	21.5	24.3	7,727	17,263	24,990	יחיד + ילדים
8.3	7.8	7.9	1,896	6,273	8,169	זוג
4.6	26.7	21.8	1,055	21,400	22,455	זוג + ילדים
ממוצע 2015						
100.0	100.0	100.0	20,982	77,316	98,298	סך הכל
53.2	43.3	45.4	11,165	33,467	44,632	יחיד
34.4	22.0	24.7	7,221	17,045	24,265	יחיד + ילדים
7.8	8.2	8.1	1,636	6,357	7,992	זוג
4.6	26.4	21.8	961	20,448	21,408	זוג + ילדים
ממוצע 2016						
100.0	100.0	100.0	19,180	71,754	90,934	סך הכל
53.3	43.3	45.4	10,211	31,074	41,285	יחיד
34.7	22.6	25.1	6,665	16,197	22,862	יחיד + ילדים
7.6	8.9	8.7	1,456	6,413	7,868	זוג
4.4	25.2	20.8	849	18,070	18,919	זוג + ילדים
ממוצע 2017						
100.0	100.0	100.0	17,614	66,013	83,627	סך הכל
52.0	43.2	45.1	9,164	28,547	37,712	יחיד
36.9	24.0	26.7	6,493	15,837	22,330	יחיד + ילדים
7.1	9.5	9.0	1,259	6,264	7,523	זוג
4.0	23.3	19.2	697	15,366	16,063	זוג + ילדים

* מי שעלו לארץ מ-1990.

■ **עילות הזכאות**

בהמשך לשינויים הדמוגרפיים שהסתמנו מ-2003, נצפו בעילות הזכאות המגמות האלה (לוח 3):

- חלקם של מחוסרי התעסוקה בכלל המקבלים עלה עד 2013, אך ירד בעקביות בין 2014 ל-2017. מנגד, מ-2013 עלה שיעור המועסקים בשכר נמוך, עלייה שהתחזקה ב-2016 וב-2017. משמעות תנודות אלה שמ-2011 עד 2013 חלה ירידה קלה בשיעור הממוצע של המקבלים בעילות המחייבות מבחן תעסוקה (העדר תעסוקה ושכר נמוך), התייצבות ב-2014 וחידוש הירידה מ-2015 עד 74.7% ב-2017 (לעומת 80.1% ב-2010). הירידה בשיעור המקבלים בעילה של מחוסרי תעסוקה מאז 2015 מיוחסת כנראה למאמצי שירות התעסוקה במציאת עבודה ושל התיקון בחוק שהיטיב עם הורים עצמאים בעניין חישוב הגמלה לפי השכר מעבודה. עם זאת, כ-2/3 ממקבלי הגמלה עדיין חייבים במבחן תעסוקה.
- חלקן של האימהות לילדים קטנים ירד עד 2012 ומאז נותר יציב למדי.
- חלקם של הבלתי ניתנים להשמה בני 55 ויותר ירד עד 2014, ומ-2015 לא נותרו כאלה במערכת.
- שיעור המקבלים גמלה בשל הכשרה או אבחון מקצועי ירד – מ-2.5% במחצית הראשונה של 2005 עד 0.9% ב-2010. בשנים האחרונות, מאז 2013, מגיע חלקם לשיעור של כ-0.4% בלבד.
- מספר המקבלים גמלה בגין שיקום או התמכרות (לסמים או לאלכוהול) נמצא בעלייה איטית והגיע ב-2017 ל-3.1%. עיקר העלייה היתה במספר המכורים שאובחנו כמי שאינם יכולים להשתתף בתוכניות שיקום. עם זאת, מרבית המתמכרים, 77.9%, משתתפים בתוכנית שיקום.

לוח 3: תובעי גמלה להבטחת הכנסה ובני זוגם לפי עילת הזכאות, 2013-2017

העילה	ממוצע 2013		ממוצע 2014		ממוצע 2015		ממוצע 2016		ממוצע 2017	
	מספרים	אחוזים	מספרים	אחוזים	מספרים	אחוזים	מספרים	אחוזים	מספרים	אחוזים
סך הכל	134,528	100.0	133,618	100.0	127,699	100.0	117,723	100.0	107,211	100.0
מחוסר תעסוקה	89,701	66.7	88,294	66.1	80,477	63.0	69,827	59.3	58,904	54.9
בהכשרה או אבחון	505	0.4	564	0.4	587	0.5	469	0.4	470	0.4
שכר נמוך	17,340	12.9	17,524	13.1	19,041	14.9	20,367	17.3	21,235	19.8
מכורים	3,153	2.3	3,103	2.3	3,123	2.4	3,246	2.8	3,285	3.1
לא ניתן להשמה (בני +55)	260	0.2	89	0.1						
אם לילדים קטנים	10,394	7.7	10,415	7.8	10,051	7.9	9,145	7.8	8,284	7.7
אחר	13,175	9.8	13,629	10.2	14,419	11.3	14,669	12.5	15,034	14.0

■ **הכנסות**

הירידה שאפיינה את מספר המקבלים גמלה להבטחת הכנסה בשנים 2004-2008 לוותה בעלייה בשיעור המשפחות העובדות מ-25.5% ל-28.6%. ב-2009 ירד שיעורן ועלה שוב עד 2011. ב-2012 שב שיעורן לרדת וב-2013 הגיע ל-26.8% (לוח 4). ב-2014 שב ועלה שיעורן

הבטחת הכנסה

המועסקים והוסיף לעלות עד 35.3% ב-2017. כלומר לכשליש מהמשפחות המקבלות גמלה יש הכנסה מעבודה. העלייה במספר המקבלים בשנתיים האחרונות גבוהה למדי והיא משתקפת גם בניתוח המגמות בעילות לקבלת הגמלה. יצוין שהעלייה בשיעור התעסוקה בתקופה זו התרחשה בכלל המשק, לא רק בקרב מקבלי הגמלה.

לוח 4: משפחות עם הכנסה מעבודה לפי הרכב משפחה (מספרים מוחלטים ואחוזים). 2013-2017

שיעור בכלל המשפחות (%)	מספרים מוחלטים	הרכב המשפחה
ממוצע 2013		
26.8	27,957	סך הכל
18.4	8,926	יחיד
39.3	9,919	יחיד + ילדים
24.4	1,984	זוג
31.7	7,128	זוג + ילדים
ממוצע 2014		
27.4	28,272	סך הכל
18.8	8,895	יחיד
39.9	9,970	יחיד + ילדים
23.6	1,932	זוג
33.3	7,475	זוג + ילדים
ממוצע 2015		
28.9	28,445	סך הכל
19.5	8,695	יחיד
40.9	9,933	יחיד + ילדים
22.5	1,801	זוג
37.4	8,015	זוג + ילדים
ממוצע 2016		
31.6	28,711	סך הכל
20.7	8,534	יחיד
43.5	9,952	יחיד + ילדים
23.5	1,852	זוג
44.3	8,373	זוג + ילדים
ממוצע 2017		
35.3	29,562	סך הכל
22.6	8,534	יחיד
50.1	11,188	יחיד + ילדים
25.0	1,880	זוג
49.5	7,959	זוג + ילדים

בהשוואה ל-2016, שיעור המועסקים עלה בקרב כל הרכבי המשפחה (מ-31.6% ל-35.3%) ובייחוד בקרב משפחות עם ילדים: זוגות עם ילדים (מ-44.3% ל-49.5%) ואף יותר בקרב יחידים עם ילדים (מ-43.5% ל-50.1%). בנוסף, שיעור המשפחות המשתכרות עד 2,000 ש"ח

ירד, ושל המשפחות המשתכרות 2,000 ש"ח ויותר – עלה והגיע ל-62.6% מכלל המשפחות המשתכרות (לוח 5). כלומר, לחלק גדול יותר מהמשפחות המקבלות גמלה היתה הכנסה מעבודה שהשתפרה במעט, כצפוי לנוכח העליה בשכר הממוצע, אם כי עדיין נותרה נמוכה. רק ל-15.4% מכלל המשפחות היה שכר הגבוה מ-3,500 ש"ח לחודש. יצוין שחלק ניכר מהזכאים לגמלה יוצאים ממערכת הבטחת הכנסה ברמת הכנסה זו.

לוח 5: הכנסה מעבודה של משפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה לפי הרכב המשפחה, 2014-2017

רמת הכנסה (ש"ח)							הרכב המשפחה
+3,500	3,500-3,000	3,000-2,000	2,000-1,500	1,500-1,000	1,000-1		
ממוצע 2014							
10.7	6.4	31.0	18.6	21.6	11.7	סך הכל	
0.2	1.7	23.7	20.6	35.2	18.7	יחיד	
18.1	9.4	33.9	15.4	14.1	9.2	יחיד + ילדים	
8.2	6.0	28.4	20.8	24.6	11.9	זוג	
14.1	8.1	36.6	19.9	14.6	6.7	זוג + ילדים	
ממוצע 2015							
11.1	6.6	33.1	18.7	20.3	10.3	סך הכל	
0.2	2.0	26.3	21.9	33.0	16.7	יחיד	
18.7	9.5	34.5	15.2	13.7	8.3	יחיד + ילדים	
10.0	6.1	30.2	20.3	22.1	11.2	זוג	
13.7	8.0	39.3	19.2	14.4	5.6	זוג + ילדים	
ממוצע 2016							
11.8	6.9	36.5	20.0	15.8	9.0	סך הכל	
0.3	2.4	30.9	25.1	26.6	14.8	יחיד	
19.6	9.7	36.4	16.0	11.0	7.3	יחיד + ילדים	
11.3	7.0	34.0	21.4	17.2	9.1	זוג	
14.4	8.1	43.1	19.4	10.2	4.9	זוג + ילדים	
ממוצע 2017							
15.4	7.7	39.5	19.5	10.0	7.9	סך הכל	
0.7	3.1	37.1	26.3	18.8	14.0	יחיד	
26.3	10.5	36.1	14.9	6.3	5.8	יחיד + ילדים	
12.5	7.2	36.1	23.9	11.9	8.4	זוג	
16.7	8.8	47.4	17.7	5.3	4.1	זוג + ילדים	

מאוגוסט 2012, גם בעלי רכב ששווי עד 40,760 ש"ח (נכון ל-2017) זכאים לגמלה להבטחת הכנסה. בדצמבר 2017 החזיקו ברכב כ-10,200 משפחות (לא כולל רכב לצרכים רפואיים) שהן כ-12% מכלל המשפחות – כ-300 משפחות יותר מבדצמבר 2016.

למרבית המשפחות (כ-69%, שהם כ-7,000 משפחות), סכום הגמלה נשאר בעינו למרות החזקת הרכב. למשפחות הנותרות הופחתה הגמלה ב-243 ש"ח בממוצע. כ-1,300 משפחות נוספות החזיקו בדצמבר 2017 ברכב לצרכים רפואיים בדומה לדצמבר 2016.

הבטחת הכנסה

גמלאות נוספות המשולמות למשפחה מובאות בחשבון גם הן במבחן ההכנסות. 7.1% מן המשפחות במוצע לחודש היו זכאיות לגמלאות נוספות מהביטוח הלאומי ב-2017 לעומת 6.8% ב-2016, והכנסתן הממוצעת לחודש מהן (חוץ מגמלאות מחליפות שכר המחושבות כהכנסות מעבודה) היתה 1,816 ש"ח (לעומת 1,791 ש"ח ב-2016). לכ-10,882 משפחות (13%) היתה הכנסה גם מעבודה וגם מגמלאות הביטוח הלאומי, בסכום ממוצע של 3,498 ש"ח למשפחה. בהשוואה ל-2016 עלה מספר המשפחות שלהן הכנסה מגמלאות ומשכר ועלה סכום ההכנסה. עלייה זו עולה בקנה אחד עם העלייה בשיעור המשפחות המשתכרות וברמת השכר.

הכנסה אפשרית נוספת היא זקיפת תשואה על נכסים – פיננסיים (כמו חסכונות בבנק) ונכסי דלא נידי (נדל"ן). בדצמבר 2017 2,069 משפחות, שהן 2.5% מכלל המשפחות מקבלות הגמלה, היו בעלות נכס פיננסי שערכו גרם להקטנת גמלתם, לעומת 2.6% בדצמבר 2016. ההכנסה שנוקפה במוצע למשפחה שגמלתה הופחתה היתה 90 ש"ח. לכ-800 משפחות היתה הכנסה מעבודה וזקיפת הכנסה מנכסים פיננסיים: הכנסה מעבודה – כ-2,675 ש"ח במוצע, והכנסה מנכסים פיננסיים – 53 ש"ח במוצע (הנמוכה מהממוצע הכללי).

בדומה להכנסה הנוקפת מנכסים פיננסיים, נזקפת הכנסה מנדל"ן. מספר המשפחות בעלות נדל"ן היה בדצמבר 2017 כ-2,700 ושיעורן היה 3.3% (זהה לדצמבר 2016). ההכנסה שנוקפה במוצע לנדל"ן היתה 366 ש"ח. רק לכ-20 משפחות שלהן היתה הכנסה מעבודה נזקפה הכנסה גם מנדל"ן וגם מפיננסיים.

■ רמת הגמלה

בעקבות החקיקה בשנים 2002-2003, שהפחיתה במידה ניכרת את רמות הגמלה, השתנה מאוד הרכב המשפחות לפי שיעור הגמלה: שיעור המקבלים גמלה מוגדלת למי שטרם מלאו לו 55 ("זכאים קודמים"⁵) צנח מ-22% ב-2008 ל-2.8% ב-2017, ועלה בקרב בני 55 ויותר – מ-21% ב-2004 ל-30.3% ב-2011 (לוח 6). בשנים 2012-2017 עלה שיעורן מ-29.2% ל-34.3%.

שיעור המשפחות המקבלות גמלה בשיעור הרגיל נמצא בירידה מ-2013 והגיע ל-36.4% ב-2017. שיעור היחידים בהן עלה עד 2012 ונמצא מאז במגמת ירידה אך הם עדיין מהווים את חלק הארי של המקבלים גמלה בשיעור הרגיל. חלקם של הזוגות עם ילדים בשיעור רגיל היה בעלייה עד 2014 ומאז ירד – מ-12.8% ל-15.7%. שיעור המשפחות החד-הוריות (עד גיל 55) ירד עד 2012, עלה ל-21.7% ב-2016 ול-23.8% ב-2017, כנראה עקב שינויי החקיקה שפורטו קודם.

5 מי שהחלו לקבל הבטחת הכנסה בשיעור זה לפני יוני 2003.

לוח 6: משפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה לפי הרכב המשפחה ושיעור הגמלה (אחוזים), 2013-2017

דצמבר 2017	דצמבר 2016	דצמבר 2015	דצמבר 2014	דצמבר 2013	הרכב משפחה
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל
22.9	23.9	25.0	26.1	26.5	יחיד המקבל שיעור רגיל
1.5	1.8	2.0	2.3	2.5	יחיד המקבל שיעור מוגדל (פחות מ-55, "זכאים קודמים")
21.9	21.2	19.9	18.9	18.7	יחיד המקבל שיעור מוגדל (+55)
23.8	21.7	21.4	21.1	20.9	אם עצמאית** (פחות מ-55)
8.1	7.9	7.3	6.9	6.7	זוג המקבל שיעור מוגדל (+55)
12.8	14.2	15.3	15.7	15.4	זוג + ילדים המקבל שיעור רגיל
					זוג + ילדים המקבל שיעור מוגדל (פחות מ-55, "זכאים קודמים")
1.3	1.6	1.9	2.2	2.5	זוג + ילדים המקבל שיעור מוגדל (+55)
4.3	4.3	4.1	3.9	3.8	אחר
3.4	3.4	3.1	2.9	3.0	

* מי שהחלו לקבל הבטחת הכנסה בשיעור זה לפני יוני 2003.
** גם אב.

רמת הגמלה והיקף התשלומים

■ רמת הגמלה

ב-2017 נשאר סכומי הגמלה כפי שהיו ב-2014 עד 2016 בגלל ירידת המדד (הנקבע ל-2017 לפי היחס שבין מדד נובמבר 2016 למדד נובמבר 2015). רמת הגמלה ירדה ב-0.2% במחירים ריאליים ב-2.9% במונחי שכר ממוצע (לוח 7).

קצבת הילדים מגדילה את רמת ההכנסה של משפחות עם ילדים. משפחות שבהן שלושה ילדים או יותר זכאיות במסגרת הקצבה לתוספת לילד השלישי והרביעי המשולמת עם קצבת הילדים. כך למשל, אם עצמאית עם שלושה ילדים שטרם מלאו לה 55, ואשר לפי חוק הבטחת הכנסה מקבלת 39% מהסכום הבסיסי (שהם 34.2% מהשכר הממוצע במשק) – קיבלה בפועל, עם קצבת הילדים והתוספת לשלושה ילדים, 37.7% מהשכר הממוצע.

■ היקף התשלומים

תשלומי הגמלה להבטחת הכנסה הגיעו ב-2017 ל-2.11 מיליארד ש"ח – ירידה ריאלית של 7.1% לעומת 2016, בשל הירידה החדה במספר המקבלים (8%, לוח 1) והעלייה בקצבה הממוצעת (0.7%, לוח 8).

הבטחת הכנסה

לוח 7: הגמלה להבטחת הכנסה במחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע במשק*, לפי הרכב המשפחה, 2013-2017

שנה	יחיד		אם עצמאית**		זוג עם שני ילדים	
	שיעור רגיל		שיעור מוגדל		שיעור רגיל	
	מחירי 2017 מהשכר הממוצע (ש"ח)	אחוז	מחירי 2017 מהשכר הממוצע (ש"ח)	אחוז	מחירי 2017 מהשכר הממוצע (ש"ח)	שיעור מוגדל
למבוגר במשפחה לא מלאו 55 שנה						
2013	1,689	18.9	2,830	36.8	3,295	36.8
2014	1,714	18.9	2,870	36.8	3,341	36.8
2015	1,725	18.5	2,888	36.0	3,363	36.0
2016	1,734	18.1	2,904	35.3	3,381	35.3
2017	1,730	17.6	2,897	34.2	3,373	34.2
לפחות אחד מבני המשפחה מעל גיל 55						
2013	2,112	23.6	4,182	47.7	4,276	46.7
2014	2,142	23.6	4,241	48.0	4,359	46.7
2015	2,155	23.1	4,268	47.0	4,387	45.7
2016	2,167	22.6	4,291	46.0	4,411	44.8
2017	2,162	21.9	4,281	44.6	4,400	43.3

* כפי שמדדה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
** גם אב.

לוח 8: תשלומי הגמלה להבטחת הכנסה (ללא הוצאות מינהל, מיליוני ש"ח), 2013-2017

שנה	מחירים שוטפים	מחירי 2017
2013	2,583	2,571
2014	2,593	2,568
2015	2,494	2,486
2016	2,266	2,272
2017	2,110	2,110

נספה: נתוני התרשימים ולוחות

נתוני תרשימים 1: המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה לפי רבעון (אלפים), 2003-2017

שנה	רבעון	קצבה מפוצלת שיוחסה למקבל אחד	קצבה מפוצלת שיוחסה לכל מקבליה
2003	1		160.01
	2		158.63
	3		151.36
	4		149.68
2004	1	145.35	146.19
	2	145.69	146.58
	3	143.77	144.70
	4	143.83	144.45
2005	1	143.32	
	2	141.98	
	3	138.48	
	4	135.98	
2006	1	133.46	
	2	131.97	
	3	129.38	
	4	126.54	
2007	1	124.21	
	2	122.23	
	3	118.52	
	4	115.92	
2008	1	113.86	
	2	113.05	
	3	110.46	
	4	109.87	
2009	1	110.62	
	2	112.60	
	3	111.81	
	4	112.03	

הבטחת הכנסה

קצבה מופצלת שיוחסה לכל מקבליה	קצבה מופצלת שיוחסה למקבל אחד	רבעון	שנה
	111.36	1	2010
	109.49	2	
	108.82	3	
	107.97	4	
	106.90	1	2011
	105.54	2	
	104.67	3	
	104.06	4	
	103.99	1	2012
	103.42	2	
	103.58	3	
	104.07	4	
	104.90	1	2013
	104.58	2	
	104.24	3	
	103.87	4	
	103.53	1	2014
	102.54	2	
	102.35	3	
	103.55	4	
	100.75	1	2015
	98.94	2	
	97.47	3	
	96.23	4	
	94.36	1	2016
	91.53	2	
	89.54	3	
	88.31	4	
	85.85	1	2017
	84.01	2	
	82.72	3	
	81.93	4	